

Politikai
röpiratok

280

mu

Aras 50-

280

2975

PARLAMENTARISMUSUNK

VESZEDELME

ŐSZINTE SZÓ APPONYI ALBERT GRÓFRÓL

IRTA

SPECTATOR

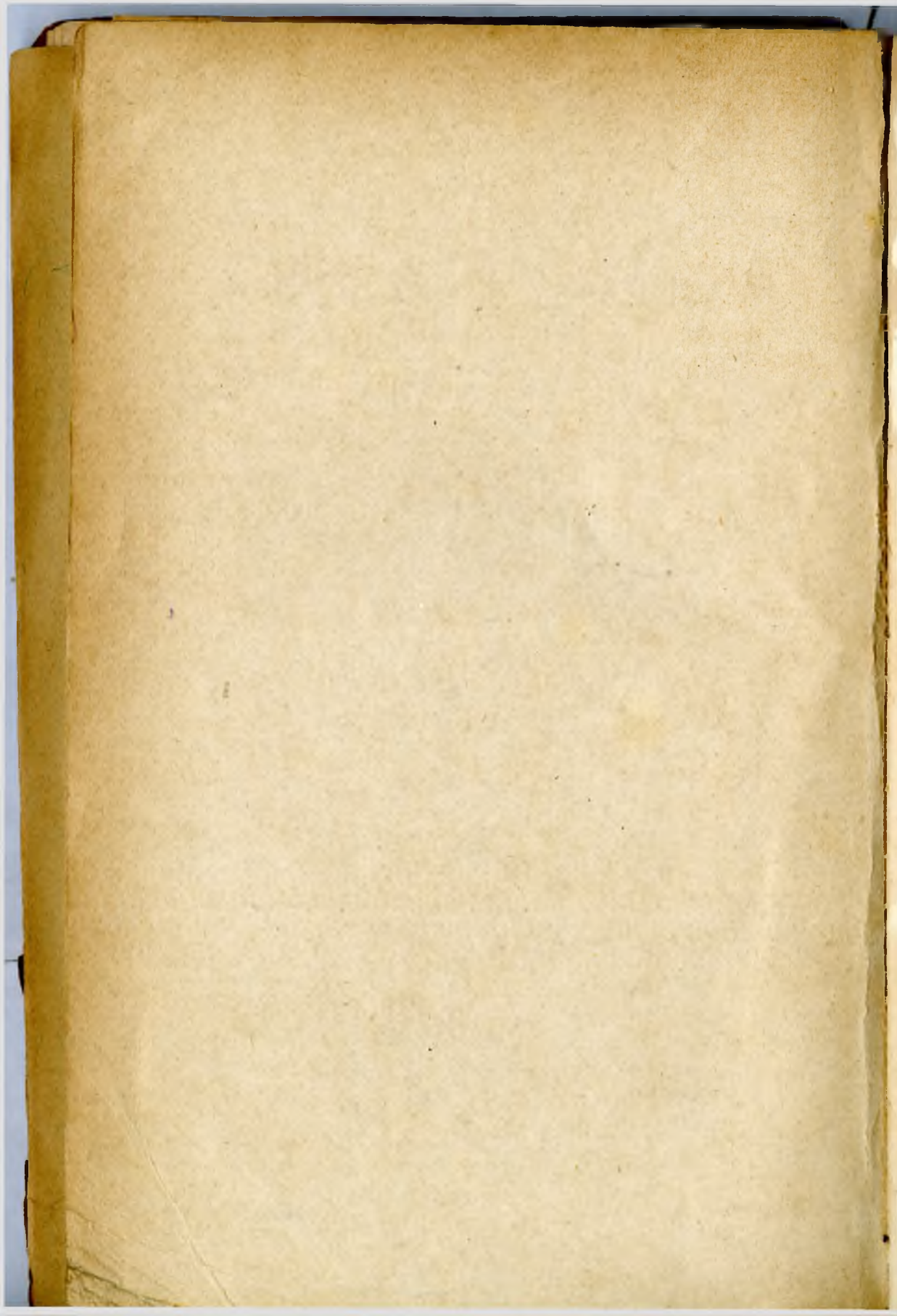

BUDAPEST

RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

IV., VÁCZI-UTCA 1 SZ.

1889

PARLAMENTARISMUSUNK

VESZEDELME

ŐSZINTE SZÓ APPONYI ALBERT GRÓFRÓL

IRTA

SPECTATOR

BUDAPEST
RÉVAI TESTVÉREK KIADÁSA

IV., VACZI-UTCZA 1 SZ.

1889

DE BALLAGI GEZA

I.

A véderő-vita haldoklik. Annyi, mintha véget ért volna. De véget értek-e vele a parlamenti botrányok?

A nagy körmenetek megtartattak. De véget értek-e vele a sajnós utczai jelenetek?

A szenvedélyek hónapokon át háborogtak. De valahára elpárolgott-e fojtó gőzük?

A pártgyűlölet lobbot vetett. De valahára kialszik-e lángja?

A magyar nemzet belbékéje fölbomlott. Valahára helyre áll-e ez a béke?

Parlamentarismusunk fénye elhomályosodott. Kiújul-e még ez a fény?

Végük van-e valahára a politikai orgiáknak?

Mind a két ellenzék a parlamentben, s mind a két ellenzék sajtója a parlamenten kívül azt hirdette, hogy a véderővitával nem szűnik meg a gyászos küzdelem.

Hogy tovább fognak háborogni a szenvedélyek.

Hogy ismét meg fognak újulni a sajnálatos

jelenetek, melyek parlamentarismusunkat végveszélylyel fenyegetik.

Meddig még? . . . Meddig tart a szenvedélyek háborgása, meddig tart a pártgyűlölet sajnálatos kitörése? Meddig ismétlődnek a parlament újabb jelenetei? Meddig tajtékzik a féktelen harag? Meddig árasztja botrányait az utca? Meddig zavarják még ezen ország nyugalmát? Meddig fenyegetik a közbékét? Meddig játszik a pártgyűlölet az izzó szenvedélyek üszkével?

Végzetes játék ez, melynek következményei kiszámíthatlanok, de melynek mindenesetre az ország vallja kárát.

A féktelen pártszenvedély azt válaszolja a főnbbi kérdésekre: Tisza Kálmán bukásáig.

De Tisza Kálmán bírja a korona teljes bizalmát. Bírja a parlament nagy többségének legmelegebb támogatását. Soha a szabadelvű párt rendíthetlenebb ragaszkodással nem viseltetett vezére, a kormányelnök iránt. Soha igazibb lelkesedéssel nem vette körül a párt zászlaját, mint a szélső elemek legújabb rohamának kitörése óta. A mindent összeolvasztó hazafias kötelességteljesítés öntudatának melege az, mely hevíti a szabadelvű pártot, mióta átlátta, hogy a legszélső, túlzó elemek vad támadásával szemben meg kell védenie nemcsak a kormányt, nemcsak a parlamentarismust, hanem a haza legfőbb érdekeit.

Meg kell védenie Magyarországot a legkiszámíthatatlanabb esélyektől. A haza belbékéjét a

teljes fölforgatástól. Egy sötét felhő leereszkedésétől, mely a teljes bizonytalanság ködével lebeg az ország fölött.

Meddig akar menni mégis tehát az ellenzék minden mértéket túlhaladó magatartása? Meddig akar rohanni a bős pártharag? Mily végletekig akar kitörni a másfél évtized óta összeszorított ellenzéki pártszenvedély? Mily rohamokat akar intézni még a Tisza Kálmán elleni vak gyűlölet?

Még van idő a megfontolásra. Még van idő a lejtőn való megállásra. Még van idő a végzetes következmények kizárására. Még van idő mindannak megmentésére, a mi veszélyben forog.

De akkor a megfontolásnak kell diadalmaszkodni. Akkor meg kell állani a lejtőn. Akkor ki kell zárni a végzetes következményeket. Akkor a józan észnek kell győznie a szenvedélyek fölött. Akkor magába kell térnie az ellenzéknek. Akkor nem szabad követnie eddigi tacticáját. Akkor a mérsékelt elemeknek, pártállásuk s a függő kérdésben való nézeteik eltérésére nem tekintve, föl kell emelniök erélyesen szavukat azon rohammal szemben, mely őket s minden mérsékelt és alkotmányos tényezőt egyaránt fenyeget.

Sőt nemcsak a kormánynak, nemcsak a szabadelvű pártnak s általában nemcsak a mérsékelt politikai tényezőknek, hanem pártkülönbség nélkül, úgy a parlamentben, mint a parlamenten kívül, mindenkinek meg kell tennie kötelességét. Minden józan férfinak pártkülönbség nélkül, az egész or-

szágban sorakoznia kell a szenvedélyek ragadó áradata ellen.

Mindenkinek, a ki helyre akarja állítani, illetőleg megvédelmezni Magyarország nyugalmát.

Mindenkinek, a ki meg akarja védelmezni a parlamentarismust. A ki azt akarja, hogy a törvényhozói tényezők érvényesüljenek s nem az utczán háborgó szenvedélyek.

A ki, a tömegre appelláló kisebbség sajnos tévedéseivel szemben, fönn akarja tartani a parlamentaris elvet.

A ki azt akarja, hogy Magyarországot az alkotmányos tényezők kormányozzák s nem a háborgó, esetlegesen összegyűjtött népcsoportok.

A ki meg akarja menteni Magyarország jó hírnevét a külföld előtt.

A ki nem akarja azon végzetessé válható következményeket, melyeket a parlamentaris kormányzat és a törvényesség elleni támadás maga után vonhat. És meg vagyok győződve, hogy, a mesterségesen fölzaklatott szenvedélyek daczára, a nemzet nagy és mindenekfölött józan többsége csakhamar a legerélyesebben fog tiltakozni a minden törvényes gátaikon keresztül törni akaró, vakmerő kísérletek ellen.

Az ország józansága, méltósága és alkotmánya nevében tiltakozni fog a szélső kisebbség erőszakosságai, a parlamentarismust fenyegető tényei, s az utczáknak a magyar politika vitatásába való bevonása ellen.

Mert nem annyira pártkérdésről, nem a szabadelvű párt és a Tisza-kormány uralmáról van most szó, hanem szó van — ismétlem — a parlamentarismus érintetlen megóvásáról, az ország köznyugalmáról, a nemzet méltóságáról és jó hírnevéről.

Minden törvényes küzdelem a Tisza-kormány megbuktatására szabad. Szabad a sajtó egész a féktelenségig. Szabadok a népgyűlések. Szabadok a választók gyülekezetei és feliratai.

Szabadok a törvényhatóságok kérvényei. Szabad a bejárás az alkotmányos fegyverek egész arsenáljába.

Csak egy nem szabad: a törvénytelenég. Nem szabad az utcák ellenállása, a harag lázadó kitérése, a parlament fenyegetése.

És nem szabad különösen magyar szempontból mindez.

Magyarországnak a parlament képezi palladiumát, erejét és dicsőségét. A parlamentarismus teremtette meg a modern Magyarországot.

A parlamentarismusnak köszöni a nemzet mindenét, a mivel bír: szabadságát, fejlődését s azon nagy jövőt, mely reá Európa keletén vár.

A parlamentarismus s az ezen alapuló szilárd kormányzat emelte Magyarországot tekintélyét oly magasra a külföld előtt.

Magyarország megtartotta, sőt kifejtette parlamentarismusát akkor, midőn majd mindenütt

másutt a parlamentarismus vagy elbukott, vagy elgyöngült és játékszerré lett.

A magyar nemzet föntartotta a parlamentarismusba vetett hitet akkor, midőn ez a hit mindenütt másutt megingott. Más nemzetek szabad gondolkozásu férfiai Magyarországra hivatkoztak, miként lehet összeegyeztetni a parlamentarismust a kormányzat szilárdságával és állandóságával, a renddel és a nemzeti erő kifejtésével.

Ha Magyarországnak Európában és különösen Európa keletén nagy hivatása van, e hivatást főleg a parlamentarismuson alapuló szabadsága és rendje által oldhatja meg.

És ime, a megfontolatlan izgatás Magyarországnak éppen parlamentarismusát támadta meg. Parlamentarismusát, melyre büszke volt s melyben ereje gyökerezett. Parlamentarismusát, mely irigység és utánszát tárgya volt a magyar nemzetnél nagyobb és erősebb népek előtt is.

Parlamentarismusát, mely megmutatta, hogy a parlamenti kormányok nem ephemer tünemények, hanem állandók is lehetnek, s hogy a parlamentarismus nem egyenlő az álcázott zsarnoksággal vagy az anarchiával.

Nincs-e elég oka ekkép a nemzetnek a megdöbbenésre, s az izgatónak a tetteiktől való visszariadásra?

Most még — ismétlem — van idő a józan megfontolásra és a sajnos következmények kizárására.

De az ellenzék a véderő-vita alatt ismételtén kijelentette, hogy sajnós küzdelmét minden alkalommal megújítja.

Hogy a költségvetés tárgyalása alatt ép úgy fog eljárni, mint eljárt a véderővita alkalmával.

Hogy lehetetlenné tesz minden alkotást.

Hogy meddővé teszi a Tisza-Kabinet további kormányzását.

Hogy meg fogja gátolni a parlamentarismus szabályos működését.

Parlamentarismusunk veszedelme tehát nem ér véget. Sőt ez a veszely permanenssé válik.

II

Ki felelős ezért? Ki van leginkább hivatva a veszély elhárítására?

A mérsékelt ellenzék vezére gróf Apponyi Albert.

Ő felelős az ellenzék magatartásáért, mert ez semmi oly tacticát nem követhet, melybe ő bele nem egyezik.

Ép úgy felelős az ellenzék minden tetteért, mint felelős a kormány elnöke pártjáért.

És ő többé nemcsak a mérsékelt ellenzék vezére. Vezére ő a szélsőbalnak is.

Irányi, Ugron, Helfy, tutti quanti eltűnő árnyak Apponyi Albert gróf alakja mögött.

Az ellenzéken tehát csak vele lehet szóba állani. Csak vele lehet a helyzetet megbeszélni.

Azért fordulok tehát Apponyi Albert grófhoz.

Nem vezet sem pártgyűlölet, sem személyes harag. Apponyi Albert gróf személyének mindig nagy tisztelője voltam.

Senki ellen nem küzdöttem elvei miatt annyit, mint épen ő ellene, de politikai ellenfeleim sorában senkihez oly tisztelet és meleg rokonszenv nem fűzött, mint ő hozzá.

Hízelvek magamnak, hogy azok közé tartozom, a kik a súlyos parlamenti helyzet közepette nem vesztették el tárgyilagosságukat. Pár héttel azelőtt pedig azon nagyon kevesek közé tartoztam, a kik gróf Apponyi politikai jövőjét súlyos hibái és ballépései daczára előnyösebb színben látták, mint legtöbben tulajdon párthivei közül.

A függetlenségi párton most már úgy látszik, többen vannak, a kik a gróf politikai jövőjében biznak. Minden esetre sokan vannak, a kik fényes tehetségeit a Tisza Kálmán elleni gyűlölet eszközeül használják. S ezeken én nem csodálkozom.

Egyáltalán nem csodálkozom a parlament szélső elemeinek magatartása fölött. A politikai szenvedélyek bachanaliái megbotránkozással töltenek ugyan el. Ketségkívül hasonló hatást keltenek azok minden komoly és higgadt férfu lelkében országszerte.

A magyar parlamentarismust születése óta sohasem érte ily szerencsétlenség, mint a mit e jelenetek képviselnek. Voltak idők, midőn a szenvedélyek árja szintén magasan csapott föl; de soha ennyi salakot nem vetett a Sándor-utczai palotába.

Ezen azonban — ismétlem — nem csodálkozom. Az indulatok nagy összecsapásainak idején mindig megjelennek a Curiók és Dolabellák, a kik nem kimélnek semmit. A kik nem törődnek semmi érdekekkel, csak saját olcsó, de végre is drágán megfizetett népszerűségükkel.

Miről is van szó? Csak a parlamentarismusról. Csak arról, vajjon Magyarországot lehet-e a 67-iki kiegyezés alapján s alkotmányosan kormányozni.

Csak arról, vajjon a monarchiai közös érdekek, alkotmányos érintkezésben megférnek-e egymás mellett. Csak arról, vajjon a háromszázados küzdelem örökre véget ért-e. Vagy pedig új alakban tovább folyik az?

Mit törődnek a szélső elemek e nagy és végzetes kérdésekkel.

A szélső elemek alatt nem értem az egész függetlenségi pártot. E párton is vannak tiszteltre méltó férfiak, a kik a párterdek önzésének nem rendelik alá a nagy nemzeti érdekeket. De mit törődnek e párt, vagy akár a mérsékelt ellenzék szenvedélyes elemei a parlamentarismussal, az alkotmányos kormányzat lehetőségével??

Ha elérkeznék azon, még a jelen körülmények közt is kizárandó gyászos helyzet, hogy Magyarország parlamentarismusának folytonosságában súlyos rázkódások következnének be, mit vesztenének azok, a kiknek politikai s közéleti existenciája a nemzet egy részének túlhajtott és beteges aspirációihoz van fűzve?

Mit vesztenének? A parlamentet? Hisz ők nem képeznek parlamentaris pártot. A parlamentarismus szabályos működésében nekik nincs jövőjük. Ők csak akkor állhatnak elő és csak akkor szerepelhetnek, ha az alkotmányos gépezet mű-

ködésében functionalis zavar, vagy éppen rázkódás állott be.

Egyéni súlyuk sokkal kevesebb, hogysen a rendes időkben a mérlegen nyomna valamit. Képességeik sokkal kisebbek, hogysen azokat a nyugodt, komoly vitatkozások idején észrevétehetnék. Sőt maga azon politikai ábránd, mely után — úgy mondják legalább — futnak, a parlamentarismus keretében s a közjogi kiegyezés alapján meg nem valósítható. A monarchiai közös érdekekkel szakító magyar politikai rhapsodiát annál inkább elfelejti a nemzet, minél tartósabban és minél szabályosabban működik a 67-ki alapon a parlamentarismus.

Egy parlamenti catastropha e rhapsodiáknak senmi esetre sem ártana: — csak az igazi nemzeti érdekeknek.

Bár súlyosan kárhóztató itéletet mondok és fog mondani a történelem eljárásuk fölött; de újra ismétlem: a szélső elemeket értem, értem maguktartását, ha a magyar parlamentarismust catastropha akarnak lökni.

Értem vakmerő kísérletüket, hogy a régi ellentétet vissza akarnak állítani, azon tüntető éljenzések daczára, melyeket a parlamentben és a minapi körmenet alkalmával, szinpadí hatással, loyaltásuk bizonyítására rendeztek.

Értem, ha ők zürzavart akarnak. Ebben tenyésznek a magyar nemzet elégületlensége s a nemzet elégületlenségében, mint a felbomlási pro-

cessusban, gyorsan növekednek meg az egészséges szervezet microscopicus lényei.

De nem értem gróf Apponyi Albert magatartását. Nem értem, miként ragadtathatta el magát ez elemek által, melyek vele a legnagyobb ellentétben vannak.

Az ég és a föld ürje választja el őket egymástól s most mégis egymás mellett, egy cél felé haladnak. Gróf Apponyi tán azt hiszi, hogy ő használja föl amazokat céljaira, de azok ügyesebbek és ravaszabbak: őt játszák ki a parthieban, hogy valójában ki is játszzák.

A mérsékelt ellenzék vezére elég óvatos volt, hogy a szélső elemek eljárását nyíltan sohasem helyeselte. A formában nagyon vigyázó, a lényegben azonban ugyanazt cselekedte, mint azok, kik nem rettegnek attól, hogy földidézék Magyarország parlamentarismusának katastrópháját. -- Épp azért ő szolgál azoknak eszközül s nem azok neki.

Ha a magyar parlamentarismust, a mitől Isten óvja e nemzetet, valóban rázkódás érné, a történelem előtt gróf Apponyi lenne felelős. Szövetésgestársai nem szoktak felelősek lenni s nem is szoktak felelősségre vonatni senki által.

A hatalomvágy szédítette volna meg a mérsékelt ellenzék vezérét ennyire? Bizonyára az is. A szélsőbali éljenek által neki kínált hatalmi jelvényeket nem volt képes még csak színleg sem visszautasítani. Azonnal magára rakta e jelvényeket s így mutatta be magát — a mi különben

páratlanul érdekes eset — Tisza Kálmán utólagyanánt.

De nemcsak a hatalomvágy ragadta el. Eljárásának indokai mélyen rejlenek szellemi idegszervezetében.

Gróf Apponyi physicali organismusának idegrendszere erős és egészséges. Csak ily szervezet mellett lehet valaki oly nagy szónok, mint ő. De szellemi organismusának idegei nem bírtak soha és ma sem bírnak ellenállási képességgel.

Ez idegek épp úgy megérik az eszmék időjárásának pressióit, depressióit, minden mozdulattal, mint megérik a test beteg idegei a physicali időjárás minden mozzanatát.

Ezért nem tudott ellenállani egyetlen eszmeáramlatnak sem, mely Európa, vagy Magyarország fölött végig sikamlott. Gyakran oly magasan vonultak át az áramlatok fejünk fölött, hogy azok szinte senkire sem hatottak.

De gróf Apponyi, kinek szellemi idegrendszere legérzékenyebb, megérezte azokat és hatásuk uralkodott egész lényé felett.

Majd a középosztály állítólagos pusztulását sirató sentimentalismusnak, majd a nép legsós rétegeinek sorsa fölött kesergő keresztény socialismusnak áramlatai ragadták magával. Szenvedett a többé-kevésbé nyílt vagy leplezett antisemitismus és ultramontanismus járványaiban.

Majd azután, midőn a liberalismus újra jelt

adott magáról a szabadelvűség pillanatnyi légáramlata kapta el.

Legújabbán magas ábrándokat kergetve, a tuzó chauvinismus érkezett hozzánk riadalmas szárnycsapással. Gróf Apponyi, a ki sokat állt ki azon, talán igaztalan gyanu miatt is, hogy még az igazi nemzeti aspiratiók sem számíthatnak reá, politikai hajójának minden vitorláját kibontotta az új légáramlat előtt. Így evez most közös vizekben a legszélső chauvinista izgatással.

Midőn a legutóbbi hetekben a botrányok felavattattak kormánybuktató és parlamenti eszközöké, a mérsékelt ellenzék vezére ismét nem tudott ellenállni. Ujra el engedte magát ragadtatni, de ezuttal a legveszedelmesebb áramlat által.

S ez a politikai helyzet legsötétebb vonása, s ez gróf Apponyi politikai pályájának legsikamlósabb lejtője.

Nyiltan nem ismeri el, hogy részese a parlamentarismust kockáztató, azzal legalább is nem törődő küzdelemnek. A formában, ismétlem, hibátlan, erre mindig ügyel. Egyik beszédében kifejezetten nem helyeselte az imparlamentaris eszközöket, de mégis több-kevesebb határozottsággal kijelentette, hogy ez eszközökkel szövetségben harczolni fog Tisza Kálmán ellen. A politikai morálnak sajátságos neme ez, mely azonban csak az ellen fordulhat a ki alkalmazza.

Tisza Kálmán kétségkívül megállja helyét e tamadásokkal szemben. S a magyar parlamanta-

rismus szintén nem esik azon örvénybe, a melynek szélére lökték.

De Apponyi Albert grófon teljesedni fog a tettei és szavai által felidézett nemesis.

Szerencséje Apponyi Albert grófnak, hogy a Tisza-cabinetet az általa vezetett roham el nem sodorja.

Még nagyobb szerencséje, hogy ha bár — a mi ki van zárva — a Tisza-cabinet a közel jövőben megbuknék, nem ő következnek a kormányon utánna.

Különben a nemesis közvetlen és lesujtóbb lenne ránézve.

De én nem tartozom azok közé, a kik azt hiszik, hogy Apponyi Albert gróf sohasem kerülhet kormányra.

Ha egyszer be fog következni Tisza Kálmán visszalépése, több kísérlet után, melyek parlamentarismusunkat bizonyára zürzavarba lökik, Apponyi Albert grófot is a miniszterelnöki székre vetetik politikai küzdelmeink hullámai. De egyszersmind ekkor kezdődik bünhödése.

Nemzeti aspiratiók akkor is lesznek.

Chauvinismus lesz akkor is, még rohamosabb, mint a jelenlegi.

De megmaradnak akkor is a nagy monarchiai érdekek. Megmarad az európai helyzet, sőt tán súlyosabb lesz.

S Apponyi Albert mai barátai és szövetségesei akkor is ott fognak ülni a szélső padokon.

Mit fog ezeknek felelhetni, midőn követelni fogják, hogy érvényesítse a kormányelnöki széken ugyanazokat, miket ma ő követel Tisza Kálmántól?

Mily parlamenti jelenetek kerülnek színi-re akkor?

Nem is jelenetek, sőt nem is botrányok.

Oly rettenetes zivatar, mely Apponyival együtt tán parlamentarismusunkat veti katasztrófába.

III.

Közjogilag helytelen, politikailag tapintatlan azon magatartás, melyet az ellenzék a felségjogok kérdésében követett.

A tapintat pedig a politikusnak egyik legfőbb ismérve. Tapintat nélkül lehet valaki nagy szónok, nagy izgató; államférfiu azonban nem, sem kicsiny, sem nagy.

És Apponyi Albert gróf természetserüleg felelős az ellenzék álláspontjáért.

Néha valódi államférfiak is követnek el tapintatbeli hibákat. De ezeknek nincs akkor sürgősebb feladatuk, mint a hiba helyrehozása. Gladstone, mint az ellenzék vezére, hevétől nehányszor elragadtatta magát. De hogyan bűnhődött a kormányon. És hogyan sietett meggondolatlanságáért elégtételt adni.

Ki nem emlékszik még azon bocsánatkérésre, melyet middlothiani beszéde miatt Bécsbe küldött, a magyar király és az osztrák császár címére?

Apponyi Albert gróf sokat tanulhatott volna Gladstonetól, kihez annyiban hasonlít, hogy szin-

tén nagy szónok. És hogy szintén heves vérmérsékletű, tehát könnyen jut elragadtatásokba.

Hosszu a sorozata azon sajnálatos tévedéseknek és tapintatbeli hibáknak, melyeket a magyar ellenzék vezére elkövetett. Sajnálatosaknak mondom e tévedéseket és hibákat azért, mert Apponyi politikai lényének államférfiúi kibontakozását meggátolták és nem egy zavart idéztek fel a közvéleményben és parlamentben.

De kevés oly nagy és végzetes hibát követett még ő is el, mint a véderő egész tárgyalása alatt. A szélső elemekkel való szövetkezéséről már szóltam. E szövetsége már is ferde helyzetbe hozta s keserűn fogja érezni ennek következményeit jövőre.

Mit szóljak a felségjog kérdésében követett magatartásáról? Hogy közjogi hibákba esett, ezt nem sorolom fel neki. Egyszerűen azért történt ez, mert ő is, mint politikusaink legnagyobb része, járatlan a magyar közjognak valóban göröngyös mezején. Így felfogása — nagy tehetsége daczára — nem lehet világos. És ítélete nem lehet sem tiszta, sem határozott.

De miért tette úgy ő mint pártja, hogy a felségjog érvénye felett vitatkoztak? Miért követelte, hogy a kormány bizonyítsa be azon álláspontját, mely szerint a hadsereg nyelvének meghatározása a korona hatáskörébe tartozik?

E kérdés bizonyára közjogi is. De mégis első sorban politikai jellegű. Vitatasának elhagyása

tapintatbéli szempont, a miről hivatott politikusnak megfeledeznie nem szabad.

Lássuk azonban először a nyelvkérdés közjogi oldalát.

Ide vonatkozólag sok felesleges szószaporitást hallottam a házban; de a felségjogok természetéről minél kevesebb helyes fejtegetést. Sok régi törvényt idéztek, de egyet sem olyat, mely a vitát eldöntené.

Ilyesmit hasztalan is keres valaki a Corpus Jurisban. E tiszteletreméltó, vaskos kötetek tekintetében különös felfogás uralkodik a házban és a házon kívül. És pedig nemcsak a laicus elemben, hanem azok közt is a kik legalább akkora jogásznak tartják magokat, mint Verbőczy. Minden közjogi és nem közjogi kérdés alkalmával a Corpus Jurisban keresik a választ. Ezek a vaskos kötetek azonban a legtöbb esetben némák. Nincs válaszuk. Vagy helytelen feleletet adnak; mert az új törvények, vagy a gyakorlat rég megszüntették az articulusok érvényét.

Hányan tudják az országban, mi maradt érvényben a Corpus Juris intézkedéseiből és mi szűnt meg? Valóban kevesen. Valószínűleg csak azok, a kik ebből specialis tanulmányt csináltak. Ez ellenzék jogászai azonban aligha tartoznak ezek közé. Nem tartozik oda Apponyi Albert gróf, sem pártja.

Különben tudhatták volna, hogy a Corpus Juris a nyelvkérdésnek felségjogi vonatkozásait

positiv módon meg nem világítja. Törvény nincs, mely a hadsereg nyelvéről intézkednék. Sőt nincs még jámbor óhajtás sem, melyekkel Corpus Jurisunk különben annyira bővelkedik. Még az álmok országában is elkalandozik.

Jámbor óhajtás van a Corpus Jurisban arról, hogy a magyar ezredek magyar tisztet kapjanak; hogy a hadparancsnokok magyarul levelezzenek a törvényhatóságokkal. Ez is csak akkor jut kifejezésre, midőn a nemzet ébredése már megtörtént. A hadsereg vezénnyelve azonban soha szóba sem került.

A nemzet századokon át érintetlen hagyta azon tényleges állapotot, mely szerint a hadsereg nyelvi ügye, a vezénnyellett együtt, a korona kezében volt.

E tényleges állapot vita és recriminatio nélkül tartott egész a véderő-javaslat tárgyalásáig. A Corpus Juris néma ez állapottal szemben.

De e némaságban rejlik a régi rendek és ellenzéki vezérek bölcsesége. Nem ütöttek zajt ott, a hol a zaj tapintatlanság, sőt veszedelmes.

A magyar törvényhozók századokon át nem háborgatták a koronát a hadsereg nyelve miatt. A korona tényleg felségjogi attributumai közé számította a nyelv felett való rendelkezést. A nemzet soha sem ereszkedett e miatt perbe vele.

Igy a nemzet hallgatóságos beleegyeztével lett a hadsereg nyelve felett való rendelkezés a korona felségjogává.

Nem oly felségjoggá, minők a koronát rendszerint megilletik. Rendszerint mondom, mert alig létezik felségjog, mely absolut volna s mely a korona beleegyeztével nem volna több-kevesebb korláttal körülvehető.

Tényleges felségjoggá lett, századokon át a nemzet hallgatása s az alkotmányos aera óta a nemzet bizalma folytán.

Tényleges felségjoggá lett a monarchia saját-szerű viszonyai, a közös hadsereg nemzetiségi összetételei miatt.

És magyar szempontból igen helyesen, a magyar érdekekre áldásosan lett felségjoggá. Mert különben a nyelvi Babel betörne a hadseregbe is s a grammaticai küzdelemben, mely a monarchia védképességét kockára vetné, aligha győzne a magyar nyelv, hanem ránk nézve a németnél sokkal veszélyesebb idioma.

Tudták ezt a nemzeti ébredés óta a régi rendek s a régi ellenzékek vezérei. Pedig ezek még Horvátországot is alá akarták vetni a magyar nyelv uralmának.

Tudták ezt az 1867-diki törvényhozók. Tudta Deák Ferencz, a kinek nevét most a szélsőbal annyiszor emlegeti, a hányszor vétkezik szelleme és hagyományai ellen.

Tudta ezt az akkori ellenzék és vezére Tisza Kálmán.

Azért nem vonatott a vitába a korona joga az 1868-iki védtörvény tárgyalása alatt.

A mai ellenzéknek és vezérének, Apponyi Albert grófnak — hisz ismétlem ma ő vezényli a szélső balt is — mondom, a mai ellenzéknek és vezérének jutott a dicsőség, hogy a hadsereg nyelvkérdését a vitába bele vonja.

A mai ellenzéknek és vezérének érdeme, hogy e kérdésben a korona és nemzet jogai vitatkozásba jutottak, a mire eddig nem volt példa.

Tapintat, államférfiai bölcsesség ez?

Ha higgadtan megfontolja, maga Apponyi Albert gróf sem fog e kérdésre igenlőleg válaszolni. A nemzet közvéleménye semmiesetre. Nem különösen akkor, ha majd a véderő-vita okozta izgalom végleg lecsillapul.

És akkor ugyanezen közvélemény vissza fog pillantani Apponyi Albert gróf egész magatartására, melyet a véderő-vita alatt követett. Vissza fog pillantani taktikájára, szövetségeire és küzdelmének összes körülményeire.

De e visszaemlékezés aligha fogja zöldeknek találni Apponyi államférfiai babérait, melyeket a véderő-vitában szerzett.

IV.

Tapintatbeli és tactikai hiba volt Apponyi Albert és vele az ellenzék magatartása a hadsereg összes kérdéseiben. E hiba hozzá még a legnagyobb igazságtalanságot tartalmazta Tisza Kálmán irányában. Most követelte Apponyi Albert és az ellenzék, a dualismusknak teljes érvényesítését, s a nemzeti aspiratiók megvalósítását, mikor arra az idő legkedvezőtlenebb.

Egyet el kell ismernie mindenkinek, kormánypárton és ellenzéken egyaránt. Ez az, hogy a dualismus sem 67-ben, sem 68-ban, sem a jelen törvényjavaslat által nem érvényesülhet teljesen a hadszervezetben.

Sem Deák Ferencz nem vitte a dualismust keresztül a hadseregben, sem Tisza Kálmán el nem rontotta azt.

Kétségtelen, hogy a nemzeti aspiratiók azon irányban haladnak, sőt kell is haladniok, miképp a dualismus azon egyetlen pontot is meghódítsa, mely részben még hatalmán kívül maradt, t. i. a hadsereget.

Ezen törekvésről lemondani nem volt szabad 1867-ben.

Nem szabad jelenleg.

De kérdezem minden igazságos és komoly férfitól, vajjon a dualismus keresztülvitelére alkalmasabb-e a jelenlegi idő, mint volt a 67-iki?

A hatvanas évek végén a militarismus sehhol Európában még kifejlődve nem volt.

Franciaország volt az elismert, legnagyobb katonai hatalom.

Poroszország 1866-ban nem mutatta meg egészen, hová képes katonaerejét kifejteni.

Ausztriának volt egy, minden háboruban szerencsétlenül járt hadserege.

Olaszország, védereje szervezésének csak kezdetén volt. Oroszország egy fekete pontot és kérdőjelet képezett Európa térképén. De csakhamar megmutatta, hogy akkor még korántsem volt azon félelmes hatalom, melynek sokan tartották a keleti háboru előtt.

És magában Franciaországban, bár a hadsereg szuronyain a jól meg nem érdemelt gloire fénye tündökölt, de militarismus magában Franciaországban sem létezett.

Csak a francia-német háboru után fejlődött ki Európában és legkevésbbé Ausztriában és Magyarországon a militarismus. Mindenütt másutt a véderő kifejlesztése a militarismus hibáiba csapott át. Németországról, mely e példát megadta, szinte fölösleges szólni.

A német haderő szervezése az erőfeszítés legvégső fokáig, a septennatus, a hadsereg ügyeinek a parlamentarismus köréből való elvonása, mind egy-egy mértföldmutatóját képezték a militarismus kifejlődésének.

Hogy Oroszország mily irányban fejlesztette véderejét, az 1877-iki ukáztól kezdve egy sereg tény bizonyítja. De maga Franciaország, a köztársaság sem menekedhetett a militarismus bizonyos jelenségeitől. Mindent azon szempontból ítéltek meg Franciaországban, mily hatással van a francia véderő kifejlődésére.

Soha még állam oly rohamos és nagy erőfeszítéseket nem tett katonai erejének kibontására, mint éppen Franciaország.

Csak természetes, hogy Ausztria-Magyarországnak e példát utánoznia kell. A nagy hadikészülődések szükségkép kihatottak monarchiánkra. A francia-német háboru nem fejezte be Európa hadi korszakát, hanem ellenkezőleg egy új korszakot nyitott meg, a melyben Mars-isten hadi szekerének zörgése minden más hangot tul fog harsogni. Európa népei, mintha egymás kiirtására készülnének.

Soha, a történelemnek egyetlen korszakában sem álltak ekkép állig fölfegyverkezve egymás ellen a nepek.

Mily törpék a középkornak, vagy a francia forradalomnak hadi készülődései azokhoz, melyeket jelenleg szemlélünk.

Mily maroknyi hadcsoport volt I. Napoleonnak grande armée-je, a jelenlegi óriási hadseregekhez, melyek a hadtan minden szabályai szerint vannak fölfegyverkezve és begyakorolva.

Akkor léteztek kaszárnyák, ma az államok változtak át kaszárnyává.

Hogy mily vége lesz e hadikészülődéseknek, a nemzetek e fegyveres torzsalkodásainak; ki lesz a győztes, ki lesz a letiport és mily korszaka Európának az, a mely a kiküzdendő nagy harcokra fog következni: ez emberileg kiszámíthatlan.

Csak egyet tudunk, s ez az, hogy nekünk magyaroknak, a kiküzdendő óriás harcokban elbuknunk nem szabad.

A monarchia a népek rengeteg összeütkezésében vesztés nem lehet. Mert egy ily vesztés nem tartományokba, hanem a monarchia létebe kerülne. És ebben a küzdelemben nem Ausztriát, nem Ausztria hadsereget vernek meg, mint régen, hanem egyszersmind és főleg Magyarországot, Magyarország nemzeti védképességét.

Ki nem dőbben meg azon borzadalmas kép szemlélésénél, melyet Magyarország alkotna akkor, ha a küszöbön álló világháborúkban elbuknánk? Nekünk volt már török Mohácsunk, ebből a Mohácsból azonban — bár századok keservei után — kiépültünk.

De maradna-e reményünk az új kiépülésre, egy *szláv-Mohács* után, melyet Oroszországgal való mérkőzéseinkben elbukva szerezni?

A monarchia véderejének kifejlesztése tehát, bár közös érdek, de kiválóan és tán mindenek fölött magyar érdek.

Ez érdek dominál minden más szempont fölött. Kivéve az egy alkotmányos érdeket.

Csak ez magyarázza meg és teszi indokolttá azon óriási áldozatokat, melyeket a nemzet fölrak magára.

Csak ez magyarázza meg, hogy elmegyünk áldozatkészségünkben egész addig, a hol már a nemzet anyagi erejének utolsó húrjai is megfeszülnek.

De kérdézem: ezen annyira végzetes és veszterhes időpont alkalmas-e arra, hogy a nemzet minden, bár jogos aspiratiója a hadsereg körében megvalósíttassék?

Kérdézem újra minden komoly férfiutól, vajjon a dualismus minden következményeinek végleges kivonására alkalmasabb-e a jelenlegi idő, mint volt a 67—68-iki?

És nem elég-e, ha a nyelvkérdésben való előhaladás mellett valódi és komoly közjogi visszaesés nem történik?

Kinek jutna eszébe Deák Ferencz nagy műve ellen támadást intézni? Nagy gondolat, fényes politikai eszme rejlett a haza bölcsének azon kijelentésében, hogy: *íme az alap, melyen az utódok tovább építhetnek!*

E kijelentés nyílt és senki által nem tagadott elismerését képezi annak, hogy a dualismus ke-

resztülvitele a hadseregben tulajdonkép akkor még meg sem kezdetett.

Oly korszakban, midőn itthon a kölcsönös bizalmatlankodás és gyanakvás még meg nem szűnt ugyan, de az európai helyzet a dualismus keresztülvitelére sokkal kedvezőbb vala.

Közjogunk érvényesülésének belső akadályai egyedül magukban elégségesek voltak akkor annak meggátlására, hogy a dualismus végkövetkezményei levonassanak, jóllehet Európa katonai helyzete akkor lehetővé tett volna minden experimentumot.

De mily különbség van Európa *jelenlegi* és *akkori* helyzete között. És Deák Ferenczről még ellenségei sem vonták kétségbe, — ha ugyan voltak ellenségei — hogy igazságos volt.

Deák Ferencz tehát, midőn az általa teremtett alap továbbfejlesztéséről szólt, feltételezett oly korszakot, midőn a viszonyok a dualismus kifejtésére kedvezők leendettek.

Tehát nem oly korszakot, midőn a militarismus egész Európában kibontotta zászlaját.

Nem oly korszakot, a midőn egész Európa nyakig fegyverben áll.

Nem oly korszakot, midőn egész Európát csak egyetlen gondolat foglalkoztatja : a kiküzdendő harc gondolata.

Nem oly korszakot, mikor az alkotmányosság pantheonjai helyett, mindenütt épülnek a kaszárnnyák és a váracsok.

Nem oly korszakot, mely a vas és vér kora lesz Európa történetében, s mely szomorú visszaemlékezését fogja kelteni a civilizáció, szabadság és humanismusnak!

Nemzeti aspirációinkról lemondani még e korszakban sem szabad.

De igazságtalan követelés, hogy a bár jogos nemzeti vágyak egytől-egyig, mind ezen korszakban érvényesülhessenek.

Nem a történelem szava az, a mely felszólal az ellenzéki padokról, és megharsant vészes szavával a népgyűléseken. A történelem nyugodt és tárgyilagos, ment a szenvedélyek füstjétől és zsátrnokától.

Jegyezze meg az ellenzék, hogy izgatni könnyen lehet a közvéleményt, mely hajlandó a régi gyanakvások felújítására, s hajlandó a tűzfogásra. De ez egyszersmind játék a tűzzel, mely tán ott fog égetni, a hol az illetők sem vélik. Valódi nemzeti jogokért igen is meg kell mozdulni ennek az országnak minden viszonyok és körülmények között.

De oly sérelmekért, melyeket csak a rabulistica mutat ki, a nemzet nyugalmát, parlamentjének méltóságát, a koronával való összhangját kockára tenni, több mint könnyelmű: ez *veszedelmes* játék.

S ettől a játéktól nem riadt vissza Apponyi Albert gróf.

Mily államférfiui tapintat, mily igazságos tactika

Alárendeltebb, de azért a parlamentarismus szempontjából érdekes a véderőjavaslat tárgyalása alkalmából fölállított cabinetkérdés.

Ezzel szemben Apponyi Albert magatartása szintén helytelen volt.

Alig van a parlamentarismuskak kérdése, mely-kevesbé volna véglegesen megoldva, tisztázva és fixirozva, mint éppen a cabinetkérdés.

A magyar parlamentarismus még sokkal ifjabb, hogysen e kérdést tisztázhatta volna. Az angol parlamentarismus sokkal régibb. E kérdésre nézve történeti fejlődése tulajdonkép csak a nagy parlamenti reform, vagyis 1832 óta van ugyan, de Angliában mégis több mint félszázados parlamenti gyakorlat áll rendelkezésünkre.

És mit mutat a gyakorlat? Sőt mit mutat a magyar parlamentarismus praxisa?

Azt, hogy a cabinetkérdésnek előre megállapított és minden körülmények közt érvényes elvei nincsenek.

Csak egy bizonyos egészen; hogy ha valamely parlamentaris kormány, miután a cabinetkérdést fölvetette, kisebbségben marad, távoznia kell, vagy a házat feloszlatva, a választókhöz kell fölebbeznie.

Ez utóbbi ismételen megtörtént Angliában. Megtörtént a közelmultban Beaconsfielddel.

De nem áll az, hogy a cabinetkérdés minden esetben a parlament, vagy minden esetben a kormánypárt irányában vettetik fel. A cabinetkérdés akárhányszor egyértelmű a pártkérdéssel.

Máskor viszont a cabinetkérdés az összes házra vonatkozik. Így képzelhető eset — Angliában ismételten megtörtént, — hogy valamely kormány cabinetkérdését saját pártjának és az ellenzéknek egy része szavazza meg. Így tehát a kormány saját pártja irányában kisebbségben marad, de a házban többséget nyer.

De van, a mi egészen kétségtelen. Van, a mi semmiféle parlamenti elmélettel meg nem dönthető. Van, a mi mellett az összes parlamenti fejlődés harczol. Ez az, hogy a cabinetkérdés soha sem vonatkozik a stylusra, vagy szavakra, hanem a felállított kérdés értelmére és összes tartalmára.

Soha veszedelmesebb és inparlamentarisabb tan még nem létezett, mint mely az ellenzéki padokról azt hirdeti, hogy a kabinetkérdésnek szavain és kifejezésein azon kormány nem változtathat, mely azt felállította. A parlamenti kormányzat teljes bizonytalanságára, sőt anarchiájára vezetne e tan. Oly tan, mely ellen tiltakozik nemcsak minden kormányzati elv, hanem tiltakozik egyszersmind e hazának s Angliának parlamenti története.

Azért hivatkozom ismételten Angliára, mert meg fogja engedni nekem az ellenzék, hogy a parlamenti tanok vitatásánál szabad, sőt kell a parlamentarismus classicus földjéről: Angliából érveket importálni. Ép úgy, mint egy oszlopcsarnok megbíralásánál szabad egész Athenig kirándulni.

És mit mutat Anglia parlamentarismusának története?

Ép annak ellenkezőjét, a mit az oppositio a civilisált emberiség parlamentarizmusának kitanítása végett hirdet.

Anglia parlamentarismusának történetében kétségkívül sok eset van rá, sőt az a szabály, hogy ha valamely cabinet bizonyos kormányzati elvével nem képes keresztül hatolni, lemond.

De nincs rá eset, hogy valamely kormány valaha azért bukott volna, mert a felállított cabinetkérdésnek szövegét változtatta.

Sőt arra sincs eset, hogy habár megváltoztatta cabinetkérdésének lényegét, le kell vala mondania annak daczára, hogy az eredeti szöveg biztos és nagy többségre számíthatott.

Ellenben akárhány példa van arra, hogy valamely kormány feladta azon politikáját, melyért éveken át küzdött, elfogadta az ellenzék politikai követeléseit s mégis kormányon maradt.

Mit szolt volna a mi ellenzékünk Robert Peel magatartásához, a ki, miután éveken át küzdött a gabonavámok fentartása mellett, egyszer csak szövetkezve Cobdennel megbuktatta a gabonavámokat.

Megbuktatta pártjának nagy conservatív részével szemben, melyet később Disraeli vezetett.

Ismeretes idevonatkozólag a későbbi Lord Beaconsfieldnek hires nyilatkozata.

E nyilatkozat azonban nem módosította az

akkori és későbbi angolok ama nézetét, mely szerint Peel eljárását helyeselték.

Sőt mit kell vala tenniök Gladstone és Disraeli utóbbi harcaiban, ha tudják vala, mily parlamenti tanokat fog hirdetni a magyar ellenzék?

Mit kell vala tenniök akkor, midőn e nagy államférfiak váltakozva a kormányra jutván, elfogadták egymás reformterveit, melyeket az ellenzéki padokról ostromoltak?

Hisz a magyar ellenzék tanai szerint lord Beaconsfield, az 1868-iki parlamenti reformnál egyszerűen meglopta volna Gladstone tanait s mint főben járó bűnösnek el kell vala tünnie az angol politika szinteréről.

Pedig mind e küzdelmekben a nép, sőt az utca is szerepelt.

Sokkal nagyobb és sokkal méltóságtelejesebb felvonulások történtek a Hyde-Parkban, mint nálunk.

S a tüntetők nem dicsekedtek örök ifjúságukkal, hanem az élemedett, komoly polgárok száz-ezrei vettek részt amaz igazán higgadt és igazán méltóságteles demonstratiókban.

Ellenben mily jelentősége és tartalma van a Tisza Kálmán által felállított cabinetkérdésnek?

A magyar miniszterelnök a 14. §-ra mindig úgy hivatkozott, mint a mely az 1868-iki törvény-nyel ugyanazon egyértelmű, bár más a szövege.

A kormányelnök joggal tehette ezt.

De tegyük föl az ellenkezőt.

Tegyük fel, hogy az ellenzéknek van igaza és

hogy a 14. §. régi szövege nem felelt meg a 68-ki törvény szellemének.

Mi következik ebből.

Csak az, hogy a miniszterelnök tevedhetett a két szöveg közös értelmére nézve, az azonban minden kétségen fölül való, hogy a cabinetkérdést a 68-ki törvény kapcsán vetette föl. Vagyis a kormányelnök mitssem változtatta álláspontját, midőn minden félreértés kikerülése végett a 68-ki szöveg visszaállításába beleegyezett.

Valóban csodálkoznom kell, hogy mikép lehetett ily körülmények között a kormánynak a cabinetkérdésben való bukását kiokoskodni és Tiszát imparlamentarismussal vádolni.

És imparlamentarismussal vádolni azon oldalról, a honnét hetek óta egyebet sem tesznek mint megtámadnak minden parlamentarismust.

Oly tanokat hirdetnek, melyek kiirtanak a parlamentarismusnak utolsó csiráját is. Azon oldalról, melynek sajtójából a legközelebbi multban akárhányszor parlamentaris fegyver gyanánt tüntették fel az utczai tüntetéseket. Azon oldalról, melynek egy része hetek óta egyebet nem tesz, mint — bár talán öntudatlanul — aláássa a magyar parlamentarismus gyökereit.

Apponyi Albert gróf nem zárkozhatott el a fejtegetett szempontok elől. Épp azért kénytelen volt elismerni, hogy Tisza Kálmánnak kormányon maradása formailag indokolható.

De mégis követelte a miniszterelnök lemon-

dását, de oly indokolással, mely ellen szintén tiltakoznunk kell.

Azt fejtegette, hogy habár a kormányelnök nem vesztette el a többséget, elvesztette a tekintélyt és bizalmat.

Hogy Tisza Kálmán tekintélyének s az irányában nyilatkozó bizalomnak aláásására az ellenzék másfél évtized óta mindent elkövetett, az kétségtelen.

De a parlamenti többségnél s kétségkívül a nemzet többségénél sem ért célzt, ez szintén bizonyos. Nem is az ellenzék bizalma az, mely Tisza Kálmánt kormányelnöki székén fentartja hanem a parlamenti többsége és a nemzet többsége.

Ha Apponyi Albert mégis Tisza lemondását követeli, ez csak azt bizonyítja, hogy bár más utakon, de ugyanazon irányban halad, melyben a parlament szélső elemei elindultak, a parlamentarizmus elvek és a magyar parlamentarizmus nagyobb dicsőségére.

V.

Ily tactikai és tapintatbeli hibáknak egész sorozata Apponyi Albert grófot szükségkép a legszélső elemek élére sodorták.

Itt találkozott ő a nemzeti szellem beteges elfajulásával a túlzó chauvinismussal.

Miután annyi áramlatban úszott, most a chauvinisticus áramlat által ragadtatja el magát.

Ez lehet részéről czélzatos terv s politikai homlokzatváltoztatás is.

Bécs felé elrontva politikai állását, a nemzetben akarja ezt megszilárdítani.

A hadsereg kérdéseiben a szélsőballal tartva, a nemzeti szellem túlzásai által akarja tán visszaszerezni politikai lehetőségességét.

De a túlzó chauvinismus áramlata rendszerint máshová vezet, mint a miniszterelnöki székbe.

A magyar nemzet józan és okos. Ebben volt mindig ereje alkotmányos küzdelmeiben.

A joghoz való szilárd ragaszkodás, de a joghatárainak át nem lépése: ez volt a nemzetre nézve mindig a győzelem záloga, valahányszor alkotmánya felett vitatkozott. Ezen nagy hagyománynak eredménye a 67-ki kiegyezés. Azon ki-

egyezes, melynek szilárd fentartásában van a nemzet jövője.

Épp azért szerencsetlenség volna, ha a nemzetnél a józan megfontolást valaha a képzelem helyettesítené. És ha e képzelmet megfontolatlan igazgatások túlcsapongó irányba terelhetnék.

Az erő és erély, a nemzeti jogok rendíthetlen védelme szép és szükséges dolgok. De a chauvin elragadtatás nem erő, nem erély s nem a nemzeti jogok védelmezése.

E jogok sérelme fölött való általános felháborodás, sőt az e miatti viharos tiltakozás nemzeti kötelesség, de egy fölösleges alarm: szükség nélküli izgatottság.

Minden komoly alkotmány-sérelemnek a magyar nemzetet az utolsó emberig talpon kellene találnia. Nem kétkedünk, hogy talpon is találná.

De veszedelmes az alarm trombitájába akkor fujni, midőn nincs veszedelem, s a nagy nemzeti riadóval akkor sorakoztatni az országot, midőn a jogainak határába nem ütött be az ellenség.

A történelem tele van a hasonló ballépések szomorú következményeinek gyászos képeivel. A nemzet három század keserves küzdelmein okult.

Levonta a nagy tanulságot, hogy a legfényesebb győzelem maradandóságának biztos záloga is csak az okos mérseklet. Diadalmas hadvezérek, fajok, nemzetek és államok tapasztalták ezt. Sok fényes győzelem veszett kárba, mert a győző nem mérsekelte magát.

Sok nép és nemzet szenvedte már kárát, hogy a kivívott eredményeknek és saját erejének egyensúlyáról megfeledkezett.

Ismételjük: a magyar nemzet okult.

De még mindig vannak a kik nem okultak. Kik szenvedélytől vagy tévedés által vezetve, minduntalan megtámadják a nemzet nyugalalmát.

Kik rémet látnak, vagy akarnak láttatni ott, a hol rém nincsen.

Kik minduntalan vezérei akarnak lenni a nemzetnek — a veszedelem örvénye felé.

Kik a túlhajtott chauvinismust vagy a képtelen ábrándot akarják tenni a nemzeti eszme helyére.

Kik nem akarják türni, hogy e nemzet hosszan megnyugodjék kivívott alkotmányának ölében.

A magyar nemzeti élet annyi hajótörésre vezetett ezen irányzatának képviselői szerencsére már kevesen vannak. Még nagyobb szerencse, hogy nem hallgat reá a nemzet. És erős meggyőződés, hogy a jelen küzdelemben kevésbé ezen végzetes irányzat, mint inkább a napi pártszenvedély nyilatkozott. Nem a régi sötét szellem támadt föl, hanem csak a pártszenvedély rendezte baljóslatu színjátékait. Nem a már lecsillapult történelmi harag csinálta kitörését, hanem csak a párt-harag.

Azon harag, mely másfél évtized óta gyülemlett halomra.

Azon harag, mely másfél évtized óta keresi az alkalmat a bosszura.

Azon harag, mely másfél évtized óta hasztalan lesett oly jó alkalomra, mint a minőt a véd-törvényjavaslat egyes intézkedéseinek félremagyarázható természete nyújtott neki.

Azon ellenzéki harag, mely korai diadal-mámoreában azt hitte, hogy elérkezett az idő, a másfél évtizeden át hasztalan ostromolt Tisza-kormány és szabadelvű párt megbuktatására.

E célra a túlzó chauvinismusát használta és használja. De itt is játszik a tüzzel.

A chauvinismus nem nemzeti szellem.

A nemzeti szellem: erő, a chauvinismus: gyöngegség.

A nemzeti szellem kifejleszt, a chauvinismus visszavet.

A nemzeti szellemnek csak szövetségesei vannak, a chauvinismusnak csak ellenségei.

A nemzeti szellem világosság, a chauvinismus sötétség.

A nemzeti szellem biztos célra törekszik, a chauvinismus vakon szalad ábrándok után.

A nemzeti szellem diadala kétségtelen, a chauvinismus bukása biztos.

A nemzeti szellem a rend, a chauvinismus a zűrzavar a népek életében.

A nemzeti szellem kibékít, magához vonz, a chauvinismus gyűlöletet támaszt, visszataszít.

A nemzeti szellem nyugodtan haladó, hatalmas folyama mindent felszí és magával visz, —

a chauvinismus zajos, hegyi patakának útja tele van zuhatagokkal.

Nemzeti szellem nélkül nincs nemzet, s a chauvinismus fölbontja a népeket.

A nemzeti szellem legyőzi az akadályokat, a chauvinismus gátakat emel.

A nemzeti szellem a szeretet, a chauvinismus a harag.

Minden nemzetnek kell nemzeti szellemmel birnia.

A nemzeti szellem a nép gondolkodásának, kulturájának, törekvéseinek, vágyainak, önérzetének, erejének legnemesebb foglalatja.

A mely népet nem lelkesítene nemzeti szellem, annak előbb-utóbb el kellene sorvadnia.

Annak nem lehetne saját kulturája, nem lehetnének sajátos céljai, nem volna létoka. Az csakhamar szétbomlanék a szomszéd nemzetek közt, melyeknek van céljuk, nemzeti kulturájuk és hatalmas törekvésük.

Még nagy nemzetek is elvesztek akkép, hogy nemzeti szellemük megernyedt.

A kis nemzeteknek annál inkább szükségük van erős, nemzeti szellemre, faji létük ezen expensére. Különösen most van szükségök e szellemre. Akkor, midőn egész Európában minden népnél hatalmasan fölpezsdült a nemzeti öntudat.

Akkor, midőn még a legnagyobb nemzetek is erőteljesen fejlesztik önérzetüket.

Akkor, midőn ez önérzet leend a leghatalmasabb tényező, a kiküzdendő nagy harcokban.

Akkor, midőn bebizonyúlt, hogy a civilisatio hatalmas árja nem törli le a térképről a népek és fajok határait, hanem inkább megerősíti azokat.

Jaj volna a magyar nemzetnek, ha egyáltalán, de különösen a jelen körülmények között, eler nyedni hagyná nemzeti szellemét, mely eddig fön tartotta.

Rossz tanácsadója volna a magyarnak, ki a kozmopolita eszmék által nemzeti szellemének meggyöngítésére hatna.

Ha kicsinyek vagyunk, annál nagyobbá, ha gyöngék, annál erélyesebbé kell tenni nemzeti szellemünket.

Máskülönben el fogunk veszni nemcsak a népek nagy csataín, hanem a német és szláv kultura küzdelmeinek örvényzó gyűrüiben. Ez a szellem azt követeli tőlünk, hogy kibontsuk faji jellegünket és erőinket, hogy minél fokozottabb mérvben kifejleszszük nemzeti kulturánkat.

És mert kulturánk tömegével nem hathatunk, azon kell lennünk, hogy minél nagyobbá tegyük e kultura fajsúlyát.

A nemzeti szellem követeli továbbá, hogy megszilárdítsák a magyar államot, s hogy a magyar állameszme a haza minden pontján erőtéljes oszlopokra támaszkodjék.

Azon nemzeti szellem, mely a czélokot túzi ki, egészséges. A chauvinismus betegség.

A chauvinismus e czélok nevében, vagy az ezeken is túllépő ábrándokért erőszakos eszközök-höz nyúl.

Támad ott, a hol a támadásnak vagy nincs célja, vagy nincs eszélyessége.

A pusztá grammatikai érdekekért megfélekedzik az állami és politikai érdekekről. Az izgató szerek miatt fölpezsdült vér által elhomályosíttatja a józan ész.

A magyarosítás nagy, nemzeti művét kompromittálja elhamarkodásai és provocatiói által.

Ezt teszi a nemzetiségekkel és a hadsereggel szemben egyaránt.

Ezt teszi magának a dynastiának irányában is.

Nem kimél semmit, nem áll meg egy korlát előtt sem.

Vakon tör keresztül a józan megfontolás által emelt határjelzőkön.

Az eszély tanácsaira süket.

Rohamot vezényel ott, a hol a lassú, de biztos haladás egyedül célra vezető.

A nemzeti szellem közelében rendszerint megszokott teremni a chauvinismus, mint a legegészségesebb szervezeten is jelentkezik kisebb-nagyobb kiütés.

A leghelyesebb iránynak is van túlhajtása, de ennek csak alárendelten szabad jelentkeznie.

A chauvinista áramlatnak el kell tennie a nemzeti szellem hatalmas kiáradása mellett. Ha csak a szélső baloldal eresztette volna hajóját a

chauvinismusnak legújabbán haborgó vizeire, e jelenségen meg nem ütközném.

E párt egész léte a nemzeti szellem s a nemzeti aspirációk túlzásában gyökeredzik.

De egy idő óta, különösen pedig a véderőtörvény tárgyalása alatt a mérsékelt ellenzék versenyre szállt a legszélső elemekkel, hogy a nemzeti aspirációkat eszélytelenül kihegyezze és ütközetre vigye ott, a hol csak a tapintat lehet vezér.

És a mérsékelt ellenzék élén álló kitünő férfi, Apponyi Albert gróf, nemcsak nem tartotta vissza pártját, hanem inkább előre vezette azt. Előcsapatot és támadó oszlopot képezett abból lենségi párt sorai előtt.

Az oly jelenségek, minők azok voltak, melyek a közös hadsereg elleni gyűlöletre való izgatást elvitték egész addig, hogy a magyar csapatoknak el kell hányni fegyverüket a czár katonái előtt, bizonyára megdöbbsentették, mert idevonatkozólag a helyeslések saját pártjának a soraiból is hangzottak.

Ez azonban csak természetes következménye a szélsőségekkel való szövetkezésének.

Ha a mérséklet elfeledkezve magáról, a túlzással ölelkezik össze — mindig az utóbbi fogja elragadni.

Apponyi Albert gróf bizonyára látja már annak szerencsétlen következményeit, hogy a szélső chauvinismus áramlatba vetette magát.

De valjon csakugyan látja-e?

És ha látja, képes-e az áramlatból kivergődni?
Föltartóztatni azt többé nincs hatalmában.

És valjon csak hevétől elragadtatva bontotta-e ki mérsékelt színeket viselő hajójának vitorláit, a szélső chauvinismus zajos szélrohama előtt?

Avagy, mint érintettem, politikai számításból vezette?

A nemzet közszellemére Apponyi Albert nem volt képes eddig mélyebb hatást gyakorolni.

Nagy tehetségeit bámulta az ország. Ékes-
szólásának fénye világított, de nem melegítette a
nemzetet.

A mérsékelt ellenzék kitűnő vezére minden
eszközzel és eszmével kísérletet tett, hogy a nem-
zetnek irányában való tartózkodását legyőzze.

A nemzet azonban hidegen maradt, tán ép
azért, mert Apponyi Albert gróf *minden eszközt*
megkísérlett s *minden eszme* zászlaját kibontotta.

A kinek nincs iránya, minden irány az övé,
azt a magyar nemzet, mely józan és okos, nem
követheti.

Most azonban végre azt hitte Apponyi Albert
gróf, megtalálta a *varázsigt*, melyet, ha kiejt,
lepattannak a nemzet szívének hideg zárai.

E varázsigt a szélső chauvinismus jelszavá-
ban vélte föllelni.

Valamennyi jelszó és varázsige közt, melyet
Apponyi Albert gróf politikai lélekidézései köze-
pett használt, ez a legveszélyesebb és politikai
pályájára legvégzetesebb.

Ez a jelszó és varázsige beleillik azok szájába, a kik csak izgatni akarnak s komoly célokat politikájuk elé nem tűznek ki.

A demagogok hangoztathatják azt, de nem oly férfiú, mint Apponyi Albert gróf, ki a nemzet vezére akar lenni.

Ez a jelszó és varázsige elvihet a népszónokok, rabulisták és Rabagasok legkülönbféle fajainak sorába, de nem vihet el Magyarországnak kormányelnöki székébe.

De ha el is vihetne, valjon a jelszót és varázsigt, midőn Apponyi Albert gróf ejti ki, megértene-e a nemzet?

Hisz-e Apponyi grófnak, vagy csak eszközeül használja a szélső chauvinismus?

Nincs politikai eszme, vagy irány, melyet Apponyi Albert gr. nem vallott volna magáénak.

De egy politikai eszme, vagy irány hívei sem vallották tartósan soha magukenak Apponyi Albert grófot.

Felekezeti és a lelkiismeret szabadság kérdéseiben Apponyi Albert gróf sohasem szavazott a szabadelvű felfogás mellett, de azért az ultramontánok nem mertek reá bizton számítani, valamint nem számítottak reá a liberálisok, midőn legékesb szóló szavakkal tette liberális hitvallását.

Ez a bizalmatlanság, melyet Apponyi Albert gróf számtalan irányváltozása által jól megérdemelt, — kíséri őt fényes politikai pályáján.

Minden irány és eszme hatásában csalatkozott.

Csalaatkozni fog a chauvinismuseban is.

Igy Apponyi Albert gróf annak ép ellenkezőjét fogja elérni, mint mire törekedett.

És ez baj nemcsak reá nézve, hanem a parlamentarismus szempontjából is.

Reá nézve azért, mert fényes tehetségei nem érvényesülnek a maguk helyén. Apponyi államférfui lényének még hosszú kibontakozási processusra van szüksége

Ugy látszik még számos tévedések és ferde irányokon kell keresztül törnie, még komoly államférfiuvá válik. Allamférfiuvá, kire a nemzet nyugodtan bizhatja sorsát. De baj ez és nagyon káros parlamentarismusunkra nézve is, mert Apponyi Albert grófnak e tévelygéseii meggátolják a parlamenti váltógazdaság sokszor emlegett elvének érvényesülését.

Ha az ellenzéki rohammal sikerül, mint nem sikerülhetett a Tisza-kabinet megbuktatása, mily bizonytalanság zürzavarába bukott volna parlamentarismusunk és a parlamentaris kormány? Hasztalan kinálták a szélsőbali éljenzések Apponyi Albert grófnak a kormányelnöki jelöltséget.

Hasztalan fogadta el azt Apponyi Albert gróf.

Találgatásokba nem bocsátkozom. De annyi bizonyos, hogy Tisza Kálmán utódát, nem az ellenzéki padokon, sőt nem is a parlamentben, hanem a parlamenten kívül kell vala keresni.

És ugyanaz történnék a legközelebbi jövőben, ha az ellenzéki botrányoknak sikerülne, mint nem sikerülhet a kormány állásának megingatása.

Parlamentarismus ez? Sőt lehetséges ekép a parlamentarismus megszilárdítása Magyarországon?

És nem forog-e parlamentarismusunk e miatt is komoly veszélyben?

Sőt nagyobb veszélyben, mint melyet az ellenzéki rendzavarók és botrányhősök felidéznek a parlamentben és azon kívül?

És ki felelős mindezért? Ki? Apponyi Albert gróf. Ugyanazon Apponyi Albert gróf, a ki ép ugy vezet 14 év óta az ellenzékot, mint Tisza Kálmán vezette 14 év óta a kormánypártot.

Ugyanazon Apponyi Albert gróf, a kinek 14 évi ellenzéki vezérsége nem volt elégséges, nagy kormányképes pártot alakítani.

Nem volt elégséges, hogy a nemzet és korona bizalmát megnyerje azon esetre, ha a Tisza-kormány bármely oknál fogva megbukik.

Ugyanazon Apponyi Albert gróf, a ki 14 éven át tartott fényesebbnél fényesebb szónoklatai által, nem érhetett el egyebet, minthogy a kormányelnöki jelöltséget a szélsőbal kínálja neki.

Parlamentarismusunk legfőbb érdeke, hogy Apponyi Albert gróf valahára megszabadulva tévelygéseitől, komoly és harározott irányt váltson.

Hogy valahára a kormány átvételére mindenkor kész ellenzékot alkosson.

De ezen célra vezet-e azon legujabb út, melyre Apponyi Albert gróf lépett, a chauvinismus útja?

Ez az út elvezethet parlamenti válságokra, politikai katasztrófákba, Apponyi Albert gróf államférfiúi hivatásának katasztrófájába.

De a kormányelnöki székbe, ide nem vezethet el soha.

VI.

A phrasis-özönből mindig kihangzott egy név. Annak neve, kinek ajkán sohsem volt pusztá phrasis.

A szózürzavarból minduntalan kivillámlott egy fény. Annak fénye, ki a zürzavart mindig megszokta tisztítani.

Az igazságtalan vádak tömkelegéből minduntalan kiragyogott egy igazság. Annak neve, ki igazságtalanságot sohsem követett el.

A chauvinista tulhajtás zajából minduntalan ráutaltak egy nagy névre. Annak nevére, ki maga volt a mérséklet és a kiegyenlítés.

Deák Ferencz nevét sohsem említették annyiszor és oly nagy elismeréssel, mint a véderővita alkalmával.

Mindenki másnak alakja eltűnt e nagy alak mögött. Mindenki másnak tekintélye eltörpült Deák Ferencz tekintélyének óriás méretei mellett.

Mintha a magyar történelem összes lényege, a magyar nemzet összes tartalma Deák Ferencz

egyéniiségében összpontosulna, a vitatkozók nem ismertek, vagy nem akartak ismerni más hivatkozást, mint azt, mely Deák Ferencz tetteivel és szavaival áll kapcsolatban.

Más körülmények közt ennek csak örvendhetném. Deák Ferenczről soha sem szabad megfeledkezni e nemzetnek.

Deák Ferencz szellemének mindig köztünk kell lebegnie, valahányszor nagy elhatározások előtt állunk.

Deák Ferencz fényének mindig világolnia kell előttünk, valahányszor nagy problémák felhői borítják láthatárunkat.

De Deák Ferencz nevét nem ezért emlegették oly gyakran a véderővitában.

És nemcsak azok emlegették, a kik e nagy név előtt mindenkor tisztelettel hajoltak meg.

Emlegették azok is, a kik e nagy nevet, midőn annak viselője még köztünk élt, legnagyobb vádakkal és gyanusításokkal illették.

Emlegették azok, a kik annak idején ép úgy izgattak Deák Ferencz, mint most izgatnak Tisza Kálmán ellen.

Emlegették, kik egykor ép úgy vádolták őt, hogy feladja a nemzet jogait, mint vádolják ma Tisza Kálmánt.

Emlegették azért, hogy Deák Ferenczet kijátszák Tisza ellen. Hogy azon nagy kegyeletet, melyet a nemzet ápol Deák Ferencz emléke iránt, átváltoztassák a Tisza Kálmán elleni gyűlölet

epéjévé. A szelső baloldal legtöbbet emlegette Deák Ferencz nevét, mert legtöbbet vétkezett ellene.

A függetlenségi part e politikai lélekidezést a mérsékelt ellenzéktől és annak vezéréstől: Apponyi Albert gróftól tanulta.

De nemcsak Tisza Kálmán ellen alkalmazta azt, hanem egészen új és sajátos célra.

A véderővitának ez tán egyik legfigyelemreméltóbb vonása.

A függetlenségi párt többé nem Kossuth nevét vetette latba, hanem Deák Ferenczét.

Nem Kossuth, hanem Deák silhouettejét jelentette meg a tanácskozási teremben.

Nem Kossuth szellemét idézte, hanem Deák Ferenczét.

A függetlenségi part talán Deakpárti alapra állott át?

Tán feladta a közösügek elleni makacs harcot? Tán feladta a független Magyarország eszméjét?

Egyiket sem cselekedte. Deák Ferencz nevével egyszerűen visszaélt.

Deák szellemét oly czelokra idézte, melyeket e nagy és békés szellem mindenkor visszautasított.

Deák Ferencz nevét írta a gyűlölet zászlójára.

Deák Ferencz szellemével akarta legyőzni a közjogi kiegyezést.

Deák Ferencz keze által akarta széttépni a közös ügyek chartáját.

Deák Ferencz szelleme által követelte a hadsereg kettészakítását, s a magyar önálló hadsereget.

Deák Ferencz nevével kapcsolatban idézte a vizsály szellemét. Annak nevével kapcsolatban, ki mindig megszüntette a vizsályokat.

Deák Ferencz által támadta meg Deák művét.

Deák által kísérlette meg a közjogi kiegyezés aláírását. Azon kiegyezés aláírását, melyet Deák alkotott.

Nem Deák szelleme az, mely a függetlenségi párt legújabb politikai varázsolata által életre kel.

Nem azon fényes és nyugodt szellem, melynek derűje világosságot és meleget áraszt.

Nem azon békés szellem, mely, ha kellett harcra is kelt, de ereje főleg a békés kiegyenlítésben volt.

Nem azon nagy alkotó szellem, mely a magyar nemzet és a Habsburg-dynastia közt vívott háromszázados küzdelmet kiegyezési műve által megszüntette.

Deák Ferencz szelleme a magyar nemzet lelke. Lovagias, szótartó, szilárd, de méltányos. A mit kialakított, azontúl nem követel semmit.

Csak ahhoz ragaszkodik, a mihez joga van, s engedményeket nem csikar ki ott, a hol ez visszaélés.

A magyar nemzet lelke tündökölt Deák szel-

lemében, midőn a dynastia nagy csatavesztései után sem követelt többet, mint a háború előtt.

A magyar nemzet lelke volt az, mely Deák Ferencz szelleme által a kiegyenlítést nemes mérséklettel létesítette.

És most Deák Ferencz szellemét még is úgy idézik, mint a harcz, a harag s az elégedetlenség szellemét.

Úgy idézik, mint a ravaszság és csalárdság szellemét, mely által a kötött alku ki akarják játszani.

És idézik, mint a forradalom szellemét, mely nem néz a jogra, hanem csak a megvalósítandó ábrándokra.

Ép azért nem is Deák Ferencz szelleme ez idézett szellem, hanem részben az idézők apró ravaszkodó szelleme.

A mennyiben pedig ez a szellem nagyobb vonásokkal bír, Kossuth szelleme az.

Kossuth szelleme, melyet a legújabb politika hypnotismus által Deák Ferenczbe varázsolnak át.

Kossuth Lajos szelleme, mely a magyar nemzet lelkében az utolsó forradalmi rezdülés.

Kossuth Lajos szelleme, mely a harcz és izgalom közepett' volt nagy.

Kossuth Lajos szelleme, mely megalkudni nem, csak küzdeni tudott politikai ábrándjaiért.

Kossuth Lajos szelleme, a ki Deák Ferenczczel együtt csinálta meg a márczius 15-dikét, de a

diadal mámorában megfeledkezett a közös ügyekről, a monarchia nagy érdekeiről.

Kossuth Lajos szelleme, mely az ellentét polusát képezte Deák Ferencz szellemével szemben.

Kossuth szelleme, ki miután nem gátolhatta meg a közjogi kiegyezést, iparkodott lerombolni azt.

De legalább őszintén és nyíltan járt el. Hívei ellenben most Deák Ferencz fényes szellemének burkában támadnak a közjogi alap ellen.

Ennek logikáját bizonyára érti Eötvös Károly, ki miután Deákabb volt Deáknál, a függetlenségi pártra ment át, hogy védje Deák művét. És bizonyára a függetlenségi párt e jeles tagja sokat tett azon célra, hogy a szélső baloldalon a Kossuth-cultust Deák-cultus váltsa föl.

De mikép érti meg e logikát Apponyi Albert gróf és a mérsékelt ellenzék?

Mikép vesz részt a szélsőbali Deák-cultusban Apponyi Albert gróf, kinek politikai tradíciói hajdan Deák művén sohsem mentek túl, sőt bizonyos tekintetben, különösen a vallás- és lelkiismeret-szabadság terén Deák felfogásán messze innét maradtak?

Mikép jut el Apponyi Albert gróf és pártja a szélső ballal együtt azon márczius 15-dikének ünneplésére, mely megfeledkezve a monarchia közös érdekeiről, földézte a sötét visszahatást s a nemzet katasztrófáját?

Minden magyarnak szívéből, lelkéből ünnepel-

nie kell márczius 15-dikét. Nem volt ennél nagyobb és fényesebb nap a haza történetében.

De jelenleg azon márczius 15-dikét ünnepli a magyar, mely számot vet a közös érdekekkel, a monarchia nagy kérdéseiben.

Nem a függetlenségi párt márczius 15-dikét, hanem a magyar nemzet újjászületésének nagy napját.

Apponyi Albert grófot és pártját hibás taktikája és a Tisza elleni gyűléte sodorta a szélsőbal mellé. Így olvadt össze a függetlenségi Deák-cultus tüzeben az ellenzék két pártja. Így tűnt el a különbség a mérsékelt ellenzék és a szélsőbal közt.

Hasztalan hitte tán Apponyi Albert gróf, hogy a hamis Deák-cultus által a függetlenségi pártot ragadja a közjogi kiegyezés alapjára. Megfordítva történt.

Apponyi Albert és pártja ragadtatott a szélsőbali lejtőnek legalább első leereszkedésére.

Onnét vezethet az út lefelé, de visszafelé is.

Meg vagyok győződve, hogy Apponyi Albert gróf, belátva tevedését, az utóbbi irányt fogja követni.

Egyelőre azonban a szélsőbali Deák-cultus megejtette.

A véderő-vitanak ránézve bizonyára ez egyik legsajnálatosabb eredménye.

VII.

Tisza Kálmán prestigeje megingott. Ezt constatálta ismételten és nagy pathosszal Apponyi Albert gróf. A kormányelnök tekintélye kétségkívül hanyatlott a parlamenti és parlamenten kívüli botrányok következtében, de csak akkép, mint az ország és a parlament tekintélye.

S ennek természetes visszahatása csakhamar meglesz, sőt már el is kezdődött.

A magyar nemzet lovagias. Visszautasítja a nemtelen eszközöket. Azon visszatetszést, melyet a védtörvényjavaslat az országban kétségkívül keltett, már is kezdi ellensúlyozni a közvélemény nagy és józan részének megütközése a parlamenti botrányok fölött.

Tisza Kálmán prestigejének kiújulása csakhamar és sokkal nagyobb mérvben történhetik meg, mintsem Apponyi Albert gróf és pártja véli.

Ezt tapasztalatból is tudhatja Apponyi Albert gróf. A boszniai hadjárat idején a Tisza-Kabinet sokkal súlyosabb helyzetben volt, mint jelenleg.

És mégis erre következett Tisza Kálmán kormányzásának hosszú fénykora.

Tisza államférfiui geniusának fénye ismét föl fog villanni. Cabinetjének restructiója által, mely csakhamar bekövetkezik, újra emelkedő irányban fog haladni.

Ne feledje Apponyi Albert gróf, hogy a magyar nemzet könnyű fölhevülései daczára, józan és okos.

Ismeri a helyzetnek nemcsak felszínét, hanem melyebb alapjait is. Tudja, hogy a mérleg egyik serpenyőjén a következő súlyos dolgok vannak. A sötét európai helyzet vaskényszere, a monarchia véderejének súlyos áldozatok árán való kifejtése, azon nemzeti aspiratiók, melyek ily viszonyok közt megvalósíthatók nem voltak; de feláldozott nemzeti jogok, az európa-szerte követelő militarismusnak ocladobott, nemzeti jogsérelmek nincsenek. És vannak a következő könnyű tárgyak: az ellenzéki nagy beszédek, a hazafias phrasisok, a sokszor elcsépeelt vádak, a részben felgyújtott közvélemény lángja, a harag füstje, s a népgyülések zaja.

A mérleg másik tányérán van: a józan megfontolás, az európai helyzet következményeinek evonása, a monarchia és a haza sorsának biztosítása a küszöbön álló nagy küzdelmekben, s e nagy célért, bár súlyos áldozatokra való készség és a Tisza-kormány.

Azon kormány, mely másfél évtized óta biztos kézzel vezet nemzeti céljainkra a haza ügyeit. Azon kormány, mely nemzeti fejlődésünket nehéz viszonyok közt biztosította és hatalmas erővel

elősegítette. Azon kormány, mely a magyar parlamentarismust a continensen legszilárdabbá, s szomszédaink előtt irigység tárgyává tette. Azon kormány, mely meggátolta, hogy Magyarország a Deák-párt fölbomlása után politikai zürzavarok szinterévé váljék; mely meggátolta, hogy egyik parlamenti válság a másikat üzze sötét zürzavarban azon veszélyes helyzetig, a hol a parlamenti válságok zagyva keverekéből az alkotmányválság fekete réme pattanhat elő.

A történelem igazságosabb lesz az ellenzéknel, sajtójánál s a pillanatra zavarba hozott napi közvéleménynél. Ha a Tisza-kormánynak nem sikerült volna oly mérvben, mint valóban sikerült a magyar parlamentarismus megszilárdítása, a magyar nemzeti élet kibontása, a magyar nemzet uralmának minden kétségen való fölülemelése, s a magyar állameszmenek annyi diadalhoz való juttatása; pusztán azon tények, hogy a kormányzat folytonossága oly hosszú időn át állandó volt, hogy parlamentarismusunk súlyos rázkódásoktól megkiméltetett, s hogy míg majd mindenütt másutt az államok kormányzása a parlamentarismussal ellentétes irányba sodortatott, addig nálunk az európai veszélyre hivatkozó militarismus a nemzeti jogok bástyájába be nem tört, pusztán ezen tények nagy elismerést fognak kicsikarni a történelem szigorú és rideg szellemétől, a Tisza-kormány és az őt hiven követő szabadelvűpárt részére.

Ki nem tartaná büszkeségének a szabadelvű-

pártban a történelemnek ezen már a jelenkorba beleszóló nyilatkozatát:

Ki nem akarná föntartani jövőre is a kormányzat folytonosságát; ki nem akarná megőrizni parlamentarismusunk szilárdságát?

Ki nem akarná, hogy nemzeti munkánk zavartalanul folyjon tovább? Ellenben, ki akarná a zavart, a bizonytalanságot? Ki akarná a súlyos európai helyzet közepett a belválságokat?

A magyar nemzet kétségkívül nem akarja. Nem akarja különösen most, midőn Belgrádban a keleti bonyodalomnak tán közvetlen fenyegető alakulása lépett föl.

A belgrádi események hordereje ma még meg nem mérhető.

De ki állíthatja, hogy ez eseményekben nem a nagy keleti válság veti előre árnyékát?

Mikép akarhatna ily körülmények közt a magyar nemzet belválságokat?

A külföld szeme is most fokozott mértékben rajtunk van.

Téved Apponyi Albert gróf, ha azt hiszi, hogy a külföldi sajtó nyilatkozatait a kormány, vagy ahhoz közel álló körök inspirálták.

Lehet, hogy a külföldi sajtó túlzott. Hogy rémeket lát ott, a hol csak, bár sötét, de közvetlen veszedelemmel nem fenyegető árnyak vannak. De bizonyos, hogy a művelt külföld saját ösztönét követve, döbönt meg a mult hetek tényei miatt.

És bizonyos, hogy éppen jó barátaink aggódtak. Azon jó barátaink, a kik a külföldön Magyarország jövőjében hisznek. A kik a magyar állammal komolyan számolnak. A kik azt hiszik, hogy a magyar nemzetnek még nagy missiója van a függő európai kérdések megoldásában és világrészünk államrendjének végleges kibontásában.

Ellenségeink ellenben örülnek a lefolyt jeleteteknek. Reményeik által túlzásra ragadtatva, azt hitték, hogy e jeletetek mélyebb gyökérrel bírnak s hogy azok az európai hegemonia rendszerének tán feloszlási csiráit rejtik magukban.

Ugy az aggodalmak, mint a remények túlhajtás következményei valának és a magyar viszonyok helytelen ismeretéből származtak.

De tény az, hogy szövetségeseink nyugtalanodni kezdtek s ellenségeink szívében korai öröm fakadt. És tény, hogy a Tisza-kormány és a szabadelvű párt rendithetetlen uralma úgy tünt fel jó barátaink előtt, hogy az évek óta megállapított szövetség- és európai súlyegyenrendszer támaszát képezi Magyarországon és a monarchiában. És úgy tünt fel ellenségeink előtt, hogy e kormány és párt bukása beláthatlan hatással lehet e rendszerre nézve.

De szerintem is kétségtelen tény, hogy a Tisza-kormány és a szabadelvűpárt uralmához a külföld bizalma fűződik.

Különösen a pénzpiacok, az ellenzék minden kísérlete daczára, rendithetetlen ragaszkodnak azon

hithez, hogy e kormány és part uralma Magyarországon a rendnek, szabályos kormányzatnak, fejlődésnek s anyagi felvirágzásnak záloga.

E hit csak erősödött a legközelebbi hetek jelenetei következtében.

Ugy annyira, hogy minden rázkódás, melyet a parlament és az utczák erőszakosságai földéznek vala, szükségkép végzetes hatással leendett pénzügyi és hitelviszonyainkra.

Szerencsére azonban Tisza Kálmán sokkal szívósabb és kötelességtudóbb államférfiu, hogysém a mesterséges zivatar előtt megdöbbsent volna.

Tudta, hogy nemcsak államférfiu; hanem egyszersmind hazafias kötelességet teljesít, midőn a személye ellen irányult szenvedélyes támadásokkal szemben helyét megállja.

Rosszul ismerték az ellenzek elemei úgy Tisza Kálmánt, mint a szabadelvü pártot.

Különben tudták volna, hogy túlhajtott és erőszakos támadásaik, valamint imparlamentaris fegyverek a kormányelnököt csak megerősítik helyén, a szabadelvü pártot pedig szorosabb zárkózásra birják vezére körül.

Minden új, a régihez hasonló támadás csak ezen eredményt idézheti föl. Csak szilárdabbá teheti Tisza Kálmán magatartását, s lelkesültebbé a szabadelvü párt vonzalmát és ragaszkodását.

És csak inkább megerősíti a külföldet azon hitében, hogy Tisza Kálmán és a szabadelvü párt

uralma Magyarországon fő oszlopa egyszersmind a monarchiában az európai békeszövetség szilárd ságának.

Apponyi Albert gróf és Helfy nyilatkozatai nélkül is mindenki tudhatta, hogy a magyar parlament minden pártja ragaszkodik a hármasszövetséghez. Szövetségeseink azonban nemcsak nyilatkozatokat és ragaszkodást követelnek, hanem és főleg szilárd és állandó kormányzatot.

Minden rázkódásoktól ment belviszonyokat, melyek egyedül biztosíthatják szövetségeseink czéljának megvalósítását.

Ekkép tehát, úgy a bel, mint a külviszonyok Tisza Kálmán és a szabadelvű párt uralmának rendíthetetlen fönmaradását teszik szükségessé.

Apponyi Albert gróf ezzel csak szép szónoklatokat és bizonytalanságot tud szembeállítani.

Legalább egyelőre kétségtelen ez.

Apponyi Albert grófnak vissza kell döbennie a gondolattól, mi történék akkor, ha a Tiszakormányt a parlamenti botrányoknak sikerülne megbuktatniok? Vissza kell hát döbennie a parlamenti jelenetek további folytatásától is, melyeket ő nem rendez ugyan, de háta mögött az ő alakjától födözve mások rendeznek.

Harczoljon Tisza ellen parlamentariss és méltó eszközökkel.

De mindenekelőtt álljon meg azon lejtón, melyre lépett.

Bontsa ki a benne rejlő nagy tehetségeket,

melyek közül eddig csak az ékesszólást bontotta ki. Szakitson multjának hagyományaival.

Oszlassa el azon árnyat, mely e hagyományok miatt reátapad.

Lépjen végre nyíltan és határozottan a nemzet elé. Ne csak frázisokkal, hanem folytonos és következetes magatartásával.

Bizonyítsa be, hogy nemcsak elragadtatásokra képes, hanem véglegesen beleolvadt a magyar nemzeti életbe. Hogy rendületlenül meg fogja óvni és ki fogja fejteni a magyar nemzet liberalis tradícióit.

Hogy tehát sem felekezeti, sem politikai visszalépést nem jelezne kormányralépése.

Ha erről, valamint államférfiúi szervező és kormányzó képességeiről sikerülni fog egyszer meggyőznie a nemzetet, akkor az ellenzék élén nemsokára más helyzete lesz.

Akkor parlamentaris vezére leend egy, a kormány átvételére képes ellenzéknek.

Addig azonban hasztalan minden kísérlete.

Ha célját érne, a mint nem fogja elérni, ha sikerülne megbuktatnia Tisza Kálmánt, csak mások — eddig ismeretlenek — útját egyengetné. Saját államférfiúi útján ellenben gátokat emelne.

Midőn pedig nem tiltakozik az ellenzék imparlamentaris fegyverei ellen, egyszersmind a magyar parlamentarismust ássa alá.

Parlamentarismusunk tényleg veszélyben van, Apponyi Albert grófnak segítenie kell azt e veszélyből megmentenie.

DE BALLAGI GÉZA.

